

vasárnapi ruhájok, oĵā hat-hét fodōr vōut körūl, ijen arasz szilesek, hogy most a fodōrjajibūl mekcsinálnának nĳgy vagy öt ruhát. Most ippen ělniszem eszt a Sz. jánt, bizony Isten, eddig irt a ruhája. (Těrden felūl mutatja.) Montam neki: egy araszt ně vāgatōl le belōūle?³³ (Mikōr tengerit hāntottunk, akkōr vōut.) Asz monygya:

— Hōū, hogy a fene egye meg, Gellěm bācsi!

Hāziipar

Nyārba, mikōr nyomtattunk, akkōr hūzgālták a būzābōul kifele aszt a szĳp fehér būzaszālmākat, mikōr ki vōut hūzgālvā csomōy, ělcsĳpěltĳk kězzel, akkor odatettek valami kōnnyū szěket, aho věrtĳk, kidōrzsōltĳk, a hūlladĳkot kirāsztdk, ōsszefontdk, ōsszěkōtōttĳk, fěltettĳk a padra szārāsz hějre. Vōut negyven-negyvenōt kĳve fěltĳve. Mikōr beāllott a těl, akkōr levittĳk a hāzba, a sudba kět-hārom kivĳt. Nem kellett annak měg vilāgbeli³⁴ se. Szegĳn nagyanyām mekkeszte, osz csak akatt a kezĳbe. Ebbōūl szālmakalapot kōtōttek. A jānyok, ha este mentĳnk a fĳjatalok tanyāzni,³⁵ hat-hět jū vōut valahun, egy ruhāba mĳnneg be vōut tekěrve ecs csomōy szāлма beāsztatva, oszĳ ūk fonták a szālmāt. A fĳjūk mek kārtyāsz-tak, vagy valamĳcs csināltak. Ūtyhogy vōut nekem egy vĳn ĳgetnĳvalōy mostoha-anyām, nem is sokat csinālt a mās egyebet, mer a jānydt ugrasztotta³⁶ ide is meg oda is. ěn nem tanyāsztam ot vělek, nagyanyāmnāl vōutam. Egy vĳget egy nap mekfont. Egy měter hosszūra vōut věve, huszonōttěl mekfont egy nap. Ūtyhogy mikōr kitavasodott az idōy, hāt szěkěrrěl vittem a nagyvāsārra. Jōttek a szālmakalap-vārrōuk, azok vettĳk meg. Tuggya, oĵā szĳp sārĳa bundāt ved belō le magānak eggyĳk esztendōūbe, mikōr neki megvōut, akkōr meg a jānyānak vett. Nem attak a pĳzbūl, csak těrvesztĳk: mājĳd ĳgy lesz, mājĳd ūgy lessz. Akkōr csak nem kĳtěg belōūle.

Most? Mennek a fĳjatalok a kabarět tanūlni. Ot nem ette potyāra³⁷ a kenyeret! A māsĳk mek fonta aszt a fonālnakvalōydt. Az ěn asszonyomnak most is van egy nacs csomōy fonala, mājĳd a hūgānak odaaggya, osztām mekshōvi, mer annak vā szōvōūszěke, mekshōvi zsāknak. Eggyĳk is jōm, meg a māsĳk is: aggyĳk mān-ety kicsĳt. Bānyajĳnak is van kerekes rokka, meg ōrshōy, de měg nem szĳttĳk meg a sok fonalat. Azok a falusi nĳpek, vaty kĳsěb vārosi nĳpek nem ereszti a mek tĳlbe se kōrhělsĳgre a dĳsztōy-hūst, meg a kōlbāszĳt, meg ōyda-last, mĳndĳg dōugoznak azok valamĳvěl.

Elmondta Gellěn Andrās 75 ěves földmūves 1946 nyarān. Fōljegyezte
KOVÁCS LÁSZLÓ

Szōveggyūjteměny a kabai juhāszok nyelvěbōl

Ez a szōveg egy kěsōbb feldolgozandō nagyobb anyag egy-kět rěsz-lete. Meggyōz arról, hogy a pāsztorszōkĳnes měg sok ěrdekes dolgot nyūjĳt-hat a nyelvtudomāny szāmāra. Szōvegemet hallās utān kězĳrāssal jegyeztem a Hajdū megyei Kaba kōzsěgben 1956 nyarān. Kaba szūlōfalum, a nyelv-jārās anyanyelvjārāsom.

³³ Gūnyos cělzatū kifejezěs.

³⁴ Vilāgĳtō anyag.

³⁵ Szōrakozni.

³⁶ Hājszolta, szalajtotta.

³⁷ Hĳāba, haszon nělkūl.

A juh gondozása, ápolása

Kèrgebírka, kábabírka; *ëggyëves tokjók*. Máj mikòr nyárba naty szá-rasság van, a vim bírkaék észik még a kutyaganëés mezöüt. Ezelöüt kèezën hágat-tak a bírkat. Külö külön mindëm bírkat, kutricát¹ csináltak mindëm bírka-nak, oszt beeresztették hozzá éty kost. Mikòr az a kos megüzste a bírkat, kieresz-tették, ahány számú vaüt az a kos, az anyát is megbi jogoszták (ti. azzal a szá-mmal). Akkòr tutták, mejik bírka mejik kostúl üzöüdütt. Annak a kosnak a sza-porólata is mind ije kába lett. A valóüdi kába sèrèk-forog, othaggya a többit is, meggyën széélnek. A kergesigèt,² aszt a vízshóyjugot ki lehet vènni a koponyán kèrésztül. Ott, ahun a kerge van, ot puha a koponya vagy jobrúl vagy bal-rúl. Ètlyája az a nyavaja a koponyáját, azir puha. A szarva tövim belül meg-lèlni.³ Féèlkörbe félvágni a bürt körülötte, ahun puha a koponya, akkòr osztán addig dörzsöli kikküvèl, míg elål a vízise. Akkòr oszt . . . girincire fordította, akkòr az óurat befogja; magatúl kifüja aszt a vízshóyjugot. Szépè kijön az a hóyjug. Akkòr éty kis szürkot a koponyajukra rátész, a bürt ráfordította, ráöüti éty-kèét hèjt. Akkòr féjül éty kis rongyot ráöütoget a gyapjúho vagy a szarváho, hogy még ne ütöügyik. A szurok alatt a kóponyacsont befòrad, a félvágot bürt èlszarad. Új bür nõü hèjette oszt beszöürösödik, akkòr lè lehet vènni a rongyot is a fejirül. Csak a jóülsikerèdètnek nincs sèmmi baja.

Rühkór

A bírkat meglepí a rü, a rühössig. Lèeszi magárúl a bürt. Mègrágja a gyapjúját, mèég a bürt is. Mèég ha éty szèm (ti. rüh) van rajta, mèég akkòr is megláttyuk. Vakraü; nem tuggya sè mègrugni, sè mègrágni, ojan hèjt van — hátám vagy az ülepin. A rëndés juhász az ijét megláttya, mer a bírka feléè (= feléje) csap.⁴ Hájnalba a hármat megnyomja a szöürít.⁵ Akkòr oszt jobban vízket neki, oszt intéget hozzá.⁴ A rü alábüvik a bürnek, oszt szüja a virit. Ezelöüt rüzsírral rüheltik. (Miböl van a rühzsír?) Víko terpentin vastak terpentin mèk faggyú. A juhászok magug gyártották. Annýira összekevertük, hoty kikkèè vált. (Hogy csináltak?) Éty kila higany, éty féèlkila víko terpentin, éty kila vastak terpentin, kèét kila faggyú. Eröüssen összetörtük, e száz darabra rá is mënt. Tèèlbe, nyárba étyformán lehet rühes a bírka. Most fürüsztik kreolinaüdadba. A ladányi fòrdön éty féèlitér tanatont⁶ nem rüheltem fél. Ha higab vaüt a tana-ton, akkòr keveseb vizet kívánt, ha öreg vaüt, akkòr többet. Fòzüögetünk ezelöüt magyar dohambül is lügot.⁷ Éty kilábül nýgy-öt litèrt, éty kanál láty sóüt bele. A tehèén szarvábül vaüt a rüzsíros tülök vagy rüzsíros kupa. Ki vaüt cifrázva.

Tüdüüfíreg, tüdüüszöürfíreg.

Ijen esöüs nyárba mëkkapja eszt a locsogóü füvet. Köhögöt, mint a hep-tikás cseléèd. Mint az a bunda szöüre, ojan vaüt a tüdejibe, abba köütözik bele. Mennèül töb vaüt a tüdejibe (ti. tüdüüfíreg), annál gyèngèeb vaüt a köhentise. Èl kèlèt hájtani tarlóüra, vizet nem ítatni vele, akkòr kihevèrte.

¹ Deszkából vagy lécból készült rekesz.

² A kába bírka fejében levő féreg.

³ Megtalálható.

⁴ Fejével arra csapdos.

⁵ Megnedvesedik a gyapjúja.

⁶ Dohánykivonat rüh ellen.

⁷ Dohánylé.

Egyéb betegségek

Májmitétj, sármütétj. Homokos, mocsaras vidékén kerül még.⁸ A birka sorvad összejele, sémmit betekésigét nem mutat. A virit féléli, éccer oszt mégdöglik bele.

Májdaganat. Mékkövesedik a mája (a birkának). Nyövik léfeléé, még nincs éetvágya. Leginkáb vin, mustraöregéknéél,⁹ de csak ritkám fordúl az is előü.

Fírges birka. Nyáron méktörtínik, hogy a birka fírges, a léegy mékköpi, kosoknak a szarvatöve lipálík, a juhász fírégvájóü jával¹⁰ kitakaríttya, kreolínal bekeni.

Elmondta: Erdelyi Károly 78 éves juhász.

A juh nyírása

A birkát birkanyíróuollóüvával mégnyírják. A juhász a lábaközzeé fogja (a birkát) oszt a fején kezdi el (a nyírást). Tiszta hégre, a főüdre nyírják a gyapjúját. Mikör mégnyírják, a koloncokat külön tészik, ez a hasláb, mer a hasárül még a lábárül van. A gyapjúat belenyomják a gyapjúzságba. A haslábót küüü zságba tészik. Nem tészik a tiszta gyapjúho. Mikör a birkát mégnyirták, megbijogozzák, oszt eleresztik.

Juhtejtermékek

Juhtúrókészítés: A jutejet mikör kifejik elszürjük, egy vájlingba bele-szürjük oszt beaüttyük¹¹ aütóüvával,¹² vagy ojannal, amíjet maguü csinálunk vaty patikaszerrel.¹³ (Hogy készüü az oltószér?) Az aütóüü üty csinájuk, hogy mikör malacot öüünk, akkör a malacnak a gyomrát mégvesszük,¹⁴ lühúzzuk a félsejít, teletésszük sóüvával, összeüvájuk, félakasztjuk éty szégre. Áprilísik szárad. Áprilísbe csinájuk az aütóüü. Áprilísbe összeüvadjjuk a gyomrot karikára. A tehéénsavóüü félforájuk kééccer. Mikör a tehéénsavóüü lühül, akkör beleöntjük éty üvegbe. Akkör tészünk hozzá csöves paprikát,¹⁵ szemés börsot, beletésszük a gyomrot is. Lészoríttyuk az üvegét, hogy ne téérjén hozzá levégöü. Akkör hagyjuk éty hóünapig disztolóüdni, írni. Mikör mégírük, akkör beaüttyük vele a tejet. Ha jóü az aütóü, akkör tíz litérhég éty kávééskanállal kél. Mikör mégalszik a birkatéé, akkör féltörjük¹⁶ kanállal, hogy a savóüját félaggya. Akkör a sajt-ruhába¹⁷ léöntjük aszt a féltört tejet. Akkör kinyomkoggyuk jóüü. Mikör beleöntjük a ruhába az aluttejet, akkör a sajtnyomóüba¹⁸ tésszük a ruhát oszt ot nyomkoggyuk ki. Mikör mán nincs benne savóü, félakasztjuk csurogni. Másnap ki kél venni a ruhábül oszt a szárítóüba¹⁹ szárad, ebbül lész a gomoja.

⁸ Előfordul.

⁹ Kiselejtezni való öreg birka.

¹⁰ Erre a célra készüüü vékony fapálcika.

¹¹ Az oltóanyagot beleteszik.

¹² Oltószér.

¹³ Gyógyszertárban készített oltóanyag.

¹⁴ Eltésszük.

¹⁵ Megszárított paprikaesó.

¹⁶ Felkavarjuk.

¹⁷ Erre a célra készüüü ritka szöüvésü vászon.

¹⁸ Asztalszerü alkotmány, ezen nyomják ki a savót.

¹⁹ Lécból készüüü rostély, a ház elé szoktták akasztani.

Mikòr mèkszàrad a gomoja, a gèépèn²⁰ lèdèràjuk. Akkòr vájlingba vaty sùtòyteknoùbe besòzjuk, lègyúrjuk és kùsz a tùróy. Èzelòùtt a tùróút tùrózsbodomba tètùt vaty tùróyskàdba. (A sajtot hogy kèszítik?) Mikòr kinyomjuk a gomoját, akkòr a ruhàba besòzjuk, szikkad èty pàr napot oszt fèltèszik a fùstre hàrom-nìgy napig.

Elmondta: özv. Hevesi Mártonné 79 éves, juhász felesége.

SZABÓ GÉZA

Trunk (Moldva)

Mánole mester

Indittak èccèr ègy|èppùlètet. | Aszt az èppùlètèt mæginditták, | vótak | tizènkèttèn. | Dòlgozttak, | dòlgozttak, | dòlgozttak. | Mi csinállyanak, mìn csinállýák è zèppùlètèt, | mènýt nappal csinálnak, | èjjèm mìn lèromlik. | Számísszák òk magikba. | mi csinállýunk. | Annyid dòlgozunk, annyi — no it fèlèjtèttèm èl, hogy — | annyi vart èlrontunk, | annyi mätèriàlt, | kèrèmidàt odarakunk, | s asz mùk mìn hijàba rakjuk. | Okkòr asz számísszák magigba: | mit tuggyunk csinálni? | Monyygák azok a szàlarijatók ès: | Mid dòlgozttattak mùnkòt hijàba? | — asz onyyga. | Hà az, | mùk mènýt nappal dòlgozunk, | èz èjjèm mìn lehull — asz onya. | Imà lásszuk, | még mi csinállýunk — asz onya. | Mèk csèrkállýuk mèk hónap — asz monyyga. | Akkòr az è hièt, | kik vótak a nagyobb, | nagyobbak azakann a zegèsszèn, | akkòr asz montà èty belòllik: | Számísszuk meg ugy, asz onyyga, | valamit mérjüng belè. | Uty hàltuk à, . . . itt úty hàltuk a zòrègèktül, | hogy mikòr | valami nagy èppùlètèt | csinálnak, | míg valamid belè nem mürnek, | aggyig è zèppùlèt nem mènèn élè. | Asz onyyga akkòr Mánolyè: | Még mà rakjuk èlè. |

Rakták akkòr nap, | rakták, | mikòr régvèl mènnek oda, | még lè van rombòlval, | fùòdig lè vòd zugva. | Okkòr még monyygák azok a szàlarijatók: | Tòbbèt vèlètèk nem dògozunk, | hà tük mìn kàrba mènèn è dòlgotok, | nem . . . | nem csinàltoz valamit. | Okkòr monyyga egy belòllik: | Mérjüng biè valami èlèvèm-fjèlèt; | èmbèrt, | valakit. | — Hà èmbèrt kit akàrz bièmèrni? — asz onyyga. | Mìrè a zèmbèrd bièmèrèd, | è zèmbèr mèkhal — asz onya. | Mìrjüng biè okkòr èty kutýát. | Èlimènt ott èty kutýa. | Asz onyyga Mánolyè — asz onyyga —. | Allisz még è kutýát, | aggy è kutýának ègy darap kènyszerèt — asz monyyga —, | hogy a kutýa àllyom nagy lábònn, | hogy | èn mérjèm èl èz àrnyèkját — asz onyyga —, | hogy ò nè ès vègyè számát, | mèt nàm àl meg — asz onya. |

Ut tèt Mánolyè; mægèrtè kutýának a zàrnyèkját. | Bìeràkják | nagy öròmvèl; | na | immà tuggyátok, asz onyyga, | hogy-mènèn élè è bàj — asz onya. | Bìèmièrtèk è kutýát, | aszt az àrnyèkjòd biètètték è zit kòzi. | Rakják, | rakják, | mikòr régvèl odamènnek, | hát még lè van zugva. | Nò ugyam fèlharatak akkòr azoka szàlarijatók, | s òk èsz hètènn, | kik vótak nagygak, | nagyobbak azakonn à mászikokonn! | Akkòr monyyga èggy, | asz onyyga: | Mìrjüng biè tè még valamit — asz onyyga. | — Hà kit akàrz bièmèrni? — Tègyüng bé èty tèkenyòzsbèkát. |

Èlment èggy, | èty tòlbol | s kihozott èn naty tèkenyòzsbèkát. | Odavitték, | s abbà zidba biètètték; | bèka èlèvèm vòt. | Sz akkòr montà Mánolyè — asz onyyga. | Ègy bèkát szàjnàlok — asz onya. | Hà mikòr — asz onyyga — | àrra jut lèhet ki — asz onyyga —, | hogy itt èlèvèn èmbèr kell — asz onyyga — | valakit idè biètègyünk. |

²⁰ Húsdaráló.